

Multikulturelle representanter mellom nasjonal og global toppidrett

Mette Andersson

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2004-10-12

Copyright © Mette Andersson 2004. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Introduksjon

Nordmannen John Carew har spilt for Valencia, Roma og er nå (juli 2004) kjøpt opp av tyrkiske Besiktas. Carew var også den første nordmann med fartstid på fotball-landslaget som ikke var helhvitt. I følge flere av hans venner (intervjuer) som driver med toppidrett i Norge og som også skiller seg ut fordi de ikke er hvite, ble Carew utsatt for kritikk når han valgte å bruke det afrikanske mellomnavnet sitt, Alieu, på Valencia-trøya. Mine informanter tolker kritikken fra nordmenn mot Alieu-navnet som en kritikk av at skjortenavnet ikke viser til Carews norskhet. I Norge er Carew kjent som Carew og ikke som Alieu. De forteller imidlertid at de selv var med på å oppmuntre Carew til å bruke navnet Alieu på Valencia-trøya fordi dette viste til hans afrikanske røtter.

Denne historien illustrerer noe av den symbolske kompleksiteten som oppstår i en idrettsverden der hudfarge, kroppstype og/eller spillestil ikke lenger like utvetydig kan kobles til stereotyper basert på nasjonalitet, rase, etnisitet. Carew er norsk, ikke amerikansk eller afrikansk. Men norskheten hans synes ikke på utsiden, den må bekreftes på andre måter. I dag er det stadig flere idrettsutøvere fra andre verdensdeler som hentes til Europa av fotball- og friidrettsagenter. Agentene vil tjene penger. Utøverne vil ha muligheten til å vise seg frem på det marked der de kan ha en sjanse til å bli stjerner. Denne importen av ikke-vestlige idrettsutøvere har mange aspekter. Et av dem er mulige endringer i imaget av nasjonal identitet. På det første europeiske Golden League stevnet i friidrett denne sesongen, Fana Bislett Games (11. juni), ble det satt ny verdensrekord på 5000 meter for kvinner. Den nye verdensrekordholderen, Elvan Abeylegesse, løp for Tyrkia men "så" ikke tyrkisk ut. Dette ble kommentert av norske TV-reportere opptil flere ganger i løpet av, og etter, verdensrekordløpet. Vi fikk vite at Abeylegesse egentlig var etiopisk men at hun nå løp for Tyrkia. Referansen til at hun egentlig var etiopisk er her ingen nøy-

tral betegnelse, men en referanse til at hun egentlig ”tilhører” et land, og en verdensdel, som har fostret noen av de største langdistanseløpere de siste ti år.

I et kapittel om sport og nasjonalisme argumenterer Ulf Hedetoft (2003) for at ”sport refers to a set of activities that possesses a number of endogenous features, but also a variety of societal and national functions – in other words, that sport is a domain located between cultural meanings (ontology) and socio-political uses (teleology)” (ibid:63).

Hedetoft viser til den politiske dimensjonen ved sport som et av de mest potente symboler for nasjonal identitet innad og utad, og han hevder at selv om ”full-fledged democracies have most often tried – though with varying success – to keep politics and sport separate, sportspeople and soldiers are the practical existentialists of national identity; they enact nation, ”play it out”, because they are construed as having internalized it wholeheartedly”(ibid: note 34, s. 73). Hedetoft hevder videre at koblingen mellom sport og nasjonal identitet, selv om den er manifestert gjennom nasjonal historie, trenger stadig bekræftelse, nyskaping og institusjonalisering. I en flerkulturell setting kan ”enacting of nation” og konstruksjonen av idrettsutøvere som at de har internalisert nasjonal identitet ”wholeheartedly” innebære ambivalens – både fordi det i dag er flere og delvis motstridende oppfatninger om hva det norske er og bør være, og fordi mange mennesker med synlig minoritetsbakgrunn har erfart at rammene for norskheten kan være trange.

Eksplisitte og implisitte referanser til nasjonalitet og rase som forklaringer på utøvers stil, idrettslig og økonomisk potensial, preger flere av de store verdensidrettene. Nasjonale forbund og utøvere relaterer seg til sin idrett på et globalt nivå. Min forskning tar for seg hvordan dette uttrykkes i norsk idrett. I denne artikkelen gis et innblikk i hvordan managere, ledere, trenere, sportsjournalister og utøvere i tre idretter forholder seg til forholdet mellom det flerkulturelle samfunn og nasjonal representasjon gjennom idretten. Jeg er her spesielt opptatt av det komparative elementet – hvordan man i tre idretter med ulike nasjonale og globale historier, og forskjellige koblinger til svarhet og hvithet på et internasjonalt nivå – forholder seg til disse spørsmålene i Norge i dag. Spørsmålet om nasjonal representasjon gjennom idretten har i mange land vært preget av spenninger mellom en positiv synlighet av det multikulturelle utad og problemer innad. Blant vestlige land har spenningene antakelig vært sterkest i USA.

USA og Norge

Den nordamerikanske idrettshistorien i forrige århundre viser hvordan svarte idrettshelter i ulike faser av historien har tatt og blitt pålagt ulike roller som representanter for USA og for den svarte befolkningen (Shropshire 1996; Jarvie and Reid 1997; Allison 1998; Bak 1998; Early 1998; Hartmann 1998; Remnick 2000; Bale and Cronin 2003).¹ Det historiske bakteppet i USA viser relasjonene mellom idrettshistorien og den politiske historien når det gjelder forholdet mellom svarte og hvite amerikanere. To dominerende forklaringer av svarte amerikaneres nåtidige dominans i enkelte idretter har vært at den kan forklares genetisk (Entine 2000) og at idrett er en av få muligheter til å nå fram i et rasistisk samfunn. En tredje vinkling (Hoberman 1997) er at selve ideen om at svarte enten er bedre

utrustet eller jobber hardere for å oppnå idrettslig suksess har festet seg i det amerikanske samfunnet til en slik grad at svarte amerikanere velger bort utdanning til fordel for en mulig idrettskarriere. De ulike tolkningene av hvorfor svarte utøvere dominerer i bestemte idretter, og hvilke konsekvenser dette har for det videre samfunnet, beveger seg på et kontinuum fra genetiske forklaringer til sosiologiske forklaringer med vekt på marginalisering og på en idrettskarriere som den eneste redning fra ghettotilværelsen.

Fra vestlig minoritetsforskning vet vi at det har vært gjennom idrett og musikk at ikke-hvite minoriteter har blitt synlige utenfor landets grenser (Gilroy 1993; Gilroy 2000). I USA kan betydningen av svarte idrettshelter som Muhammed Ali, Tommie Smith, og i nyere tid Michael Jordan og Tiger Woods, neppe undervurderes. Disse nasjonale ”ikonerne” har vært betydningsfulle helter for den svarte befolkningen, og har representert ulike politiske strategier på ulike tidspunkt. I dagens USA er det enighet om hvor viktige idrettsheltene er for vanlige folks identifikasjonsmønster. Det er derimot uenighet om hvilken rolle toppidrettsutøvere bør ta, og i hvilken grad det bør forventes av dem at de ”representerer” flere enn seg selv og sin idrett. Douglas Hartmann (2003) viser til den økende anerkjennelsen av sport som et sentralt felt for rase- og etnisitetsforskere internasjonalt, og hevder at ”sport is, at least with respect to American culture, best understood as a ’contested terrain’ – that is to say, a social space where racial images, ideologies and inequalities are constantly and very prominently constructed, transformed and struggled over” (ibid: 542).

Norge har en kortere og mindre konfliktfull historie når det gjelder innvandrede etniske og ”racial” minoriteter. Det er likevel grunn til å tro at mange av de samme spenningene mellom sport og politikk, og mellom ulike forklaringer av svarte utøveres dominans i noen idretter, kommer eller allerede har kommet til Norge. Vi har sett slike spenninger i andre europeiske land de siste årene. Noen av dem, som Frankrike og England, har en kolonial fortid, andre land har det ikke. I Frankrike har for eksempel det franske fotballandslaget, hvor de fleste stjernene har minoritetsbakgrunn, blitt koblet med antirasisme generelt i samfunnet. Etter at Frankrike vant VM på hjemmebane i 1998 var det store diskusjoner om hvorvidt dette ville føre til mindre rasisme i Frankrike (Dauncey and Hare 1998). I England har det også vært flere studier av koblingen mellom idrett og etniske/racial relasjoner i samfunnet for øvrig (Cashmore 1982; Back, Crabbe et al. 1999; Back, Crabbe et al. 2001; Carrington and McDonald 2001).

Norske idrettsforskere (Olstad 1987; Goksøyr 1995) og idehistorikere (Berg Eriksen, Hompland et al. 2003) fastslår at idrett har vært sentralt i konstruksjonen av norsk identitet. I Norge har det tradisjonelt vært vinteridrettene som har vært sterkest koblet til nasjonal identitet. I løpet av de siste femten årene har fotball begynt å få en lignende posisjon. I bind 5 av Norsk Idéhistorie (ibid) vier forfatterne et helt kapittel til betydningen av toppidrett for norsk identitet, fokusert spesielt rundt de Olympiske Leker på Lillehammer i 1994. Her fastslås det at toppidrett i dag er det viktigste symbolet på nasjonal identitet i Norge. En annen forskergruppe som hadde i oppdrag å studere lekene på Lillehammer gir lignende konklusjoner (Klausen 1999) og viser blant annet hvordan Norge brukte Lillehammer som et gedigent utstillingsvindu for norsk identitet. Disse studiene antyder at det norske, eller norsk identitet, får størst betydning når det synliggjøres gjennom gigant-

arrangementer som VM, Olympiske Leker, landskamper. Når bæreren av norskheten ikke "ser" norsk ut innføres en ytterligere dimensjon. Eksemplet med John Carews afrikanske navn på Valencia-skjorta illustrerer dette dilemmaet. Bæreren av norskheten er utenlands og gjør en god figur. Norske medier skrev og skriver mye om Carew fordi han er norsk. Når han skifter navn på trøya til et annet som ikke symboliserer norskheten hans, blir det vanskeligere å ta hans prestasjoner til inntekt for norsk identitet. Forskning fra andre land viser også at mørkere hudfarge og minoritetsbakgrunn sjelden trekkes fram når utøvere vinner gull for sitt land (Jackson 1998), men at nettopp minoritetsbakgrunnen synliggjøres når utøveren for eksempel tas for doping eller assosieres med andre negative aspekter.

Jeg har valgt å studere spenningene mellom nasjonal identitet og representasjon av minoriteter på nasjonalt og globalt nivå gjennom å fokusere på tre idretter; basketball, friidrett og fotball. Disse idrettene er valgt ut fordi de får relativt bred mediedekning (aviser, nett, fjernsyn) og fordi de i Norge har representanter for etniske minoriteter på et elitenivå. Ut fra intervjuer med landslagsaktuelle utøvere, trenere, ledere, journalister, representanter for ulike posisjoner i minoritetsbefolkningen, samt observasjonsdata fra stevner og kamper og informasjon fra mediedekningen av "mine informanter"², gir jeg videre i artikkelen innblikk i hvilke spenninger og temaer knyttet til rase, det flerkulturelle og nasjonal representasjon, som særpreger disse tre idrettene.

Fotball – "En idrett for alle"

På tross av store fotballhelter som Pelè og Maradona med røtter på det amerikanske kontinent, har den internasjonale fotballverdenen, gjennom sine organisasjoner FIFA og UEFA, vært kontrollert av europeere i lang tid. Utviklingen av fotballen som sport, i tråd med den generelle sportifiseringen av samfunnet, anses som et europeisk fenomen med utgangspunkt i England. I dagens fotballverden, og spesielt etter Bosman-regelen, kjøpes og selges spillere etter høyeste bud, og fotballspillere fra andre verdensdeler lokkes til Europa av sportsagenter. Den norske eliteserien i fotball gjenspeiler denne trenden der spesielt afrikanske spillere har blitt kjøpt inn av en rekke toppklubber. Vi har også sett en økning i antall spillere som er født og/eller oppvokst i Norge med minoritetsbakgrunn. Spillere som John Carew og Pa-Modou Kah tilhører denne kategorien.

Det norske fotballforbundet har de seneste årene lagt en økende vekt på integrering av "flerkulturelle" gjennom fotballen. Dette arbeidet har hovedsakelig vært konsentrert rundt barne- og ungdomsgruppen, gjennom tiltak som "Fargerik fotball", en turnering som arrangeres på landsbasis en gang pr. år. Også Norway Cup, verdens største fotballturnering for barn/ungdom, har hatt en klar profil på det flerkulturelle og integrering, her først og fremst gjennom sponsing av lag fra Afrika/Palestina som får delta i turneringen. NISO, den norske fagorganisasjonen for idrettsutøvere, har i samarbeid med Norsk Folkehjelp, og med støtte fra staten, kjørt kampanjen "Rødt Kort Rasisme" siden slutten av 1990-tallet. Hovedaktiviteten her har vært på eliteserienivået, ved at hver av spillerne hever et rødt kort mot rasisme før avspark.

På tross av en høy antirasistisk profil i regi av NISO og fotballforbundet, har vi i Norge i løpet av de siste årene hatt flere rasismesaker i fotball. En av de mest profilerte sakene dreide seg om det norske landslaget i kamp mot Romania borte høsten 2002. Dette var en av de første kampene der Pa-Modou Kah, som omtalte seg selv som ”den første helafrikaneren på landslaget”, spilte for Norge. Under oppvarmingen til kampen ble Kah, og også John Carew, utsatt for rasistisk hets av bortepublikummet. Apelyder og bananskall som ble hevet ned på banen var en del av hetsen. Dette ble etterpå en stor sak i norske medier, og hetsen ble generelt knyttet til rasismeproblemene i tidligere Øst-Europa. En del av underteksten var at dette aldri kunne skjedd i Norge. I løpet av 2004 fikk vi flere rasismesaker her hjemme. Noen av dem var koblet til supportere og noen saker handlet om rasisme mellom spillere. Flere av sakene dreide seg om eliteserien.

En av de mest kjente sakene omhandlet amerikaneren Robbie Russell som da spilte for Sogndal, en norsk eliteserielubb. I mai i år ble Russell spyttet på og utskjelt med rasistiske ord av fotballsupportere fra et annet eliteserielag. Russell reagerte sterkt og tre dager etter kampen uttalte han til Bergens Tidende: ”Jeg har ingen garantier for at dette ikke skjer igjen og det gjør meg bekymret. Det ligger i bakhodet det som har skjedd og jeg skjelver ennå når jeg tenker på det” (BT, 12.5.2004, s. 30). Litt over en måned senere har Russell signert for den beste norske klubben de siste årene. Han er fortsatt preget av de rasistiske tilropene og anklager fotballforbundet for å ha gitt for milde reaksjoner på episoden (bøter på 30.000 og 50.000 til de to klubbene). Etter Russell-saken har flere andre rasismesaker i fotballen kommet fram i mediene. Det kan virke som om Russell, som etter episoden var svært skuffet og ga rasisme et ansikt i mediene, har åpnet for at andre spillere og andre tilfeller kommer fram. En grunn til at Russell valgte å stå fram og gi rasismeofre et ansikt i fotballen, kan være hans afroamerikanske bakgrunn. Mens rasisme i idretten har vært et tema i USA i mer enn hundre år, har det først begynt å bli diskutert i Norge de siste ti årene.

Det økende fokuset på nødvendigheten av å ”integre” flerkulturelle barn og unge i fotball er begrunnet med at man i fotballforbundet anerkjenner eksistensen av rasisme i det norske samfunnet, men søker å gjøre fotballarenaen til en trygg og rasismefri sone. Eliteseriespillere blir ofte benyttet som frontfigurer bak de ulike kampanjer og turneringer. Pa-Modou Kah (tidligere Vålerenga, nå AIK) har vært en av de mest aktive frontfigurer både når det gjelder profileringen av antirasisme og integrering. Kah har frontet Rødt Kort Rasisme, og han har også gitt sine råd om innvandrerungdom og rasisme til daværende statsminister Jens Stoltenberg (Dagsavisen, 9.2.2001). I de fleste intervjuer med Kah har han påpekt medias betydning for innvandrerungdom, og spesielt hvor viktig det er at ungdommene har noen å se opp til som lykkes. Kah ser seg selv som en rollemodell for innvandrerungdom, en som viser at det går an å få det til. Etter hans debut på landslaget i 2002 var overskriften på et intervju med han i Aftenposten: ”Håper jeg betyr noe for innvandrere” (Aftenposten, 10.10.2002, s.57).

Vålerengas Pa-Modou Kah er stolt over å spille for Norge, selv om han føler seg som afrikaner. Jeg håper jeg betyr noe for innvandrere, men også for nordmenn, som ser at det er forandringer på landslaget, sier Kah, som kom til Norge fra Gambia da han

var åtte år gammel. I går satte han seg ned sammen med John Carew, som har gambisk far, tok rundt ham, og proklamerte at de er ”far og sønn”. Å spille for Norge er drømmen. Jeg er jo norsk, selv om jeg er mørk i huden, sier Pa, som har spilt en A-landskamp for Norge. Det er en nødvendig og veldig hyggelig del av samfunnsutviklingen, sier landslagssjef Nils Johan Semb. (ibid)

Kah har vært en av mine informanter, og jeg hadde en intervjuavtale med ham rett etter landskampen i Romania der han ble utsatt for rasistisk hets. Han hadde aldri opplevd rasistisk hets på en fotballkamp før, og mente at dette var nytt og lærerikt, at han faktisk ble sterkere av det. Han mente samtidig at det er lettere for mørkhudede å spille fotball i land som Frankrike og England, fordi det er mange flere spillere med mørk hudfarge der. Hans egen idrettshelt er Muhammad Ali som han beskriver som ”black through”, her et positivt uttrykk som står i kontrast til ”Uncle Tom” – en svart person som undertrykker sin svarthet i et hvitt samfunn. Kah er opptatt av hans rolle som forbilde både for innvandrere og for etniske nordmenn. Når jeg spurte hva han tenkte når han kom på landslaget, svarte han:

Kah: Altså, John [Carew] var der før meg. Han er halv. Og så tenkte jeg wow... den første helafrikaneren på et norsk landslag. Det var stort. Det merker jeg på folk og. Nesten alle som snakker med meg er stolte. Det betyr utrolig mye for meg. Derfor vil jeg bare jobbe hardere.

MA: Men tenker du at man bør bruke rollen sin som kjendis, toppidrettsutøver, til å snakke mot rasisme og sånne ting? Er det en slags plikt for deg?

Kah: Nei, men du er jo med på å bevisstgjøre folk hvis du blir intervjuet og du sier rasisme rødt kort eller... Da er du så klart med på å bevisstgjøre. Folk sitter og ser på deg og det du sier det er det du vil få gjennom, det de vil oppfatte. Og når de får høre det kanskje et par ganger så vil de bli litt mer bevisst på det. Og det er viktig.

[22.11.02]

Betydningen av minoritetsutøvere med positiv omtale i media er et gjennomgående tema i mine intervjuer med utøvere og med andre representanter for minoritetsbefolkningen. Mens fotballforbundet sentralt er opptatt av integrering og antirasistiske holdningskampanjer, er det typisk at utøverne og representanter for minoritetene understreker betydningen av positiv omtale av minoriteter. Utøverinformantene er også opptatt av betydningen av direkte antirasistisk arbeid, men understreker enda mer betydningen av positive mediebilder av minoriteter.

Friidrett: Betydningen av ”hvite håp”

Mens det i fotballen, både på nasjonalt og europeisk nivå, de seneste årene har vært et økende fokus på rasisme og integrering av minoriteter, er dette temaet ikke nevnt i måldokumenter eller på offisielle nettsider for norsk og europeisk friidrett. Mine intervjuer med

trenerne, sportsjournalister og utøvere, reflekterer en dobbelthet i forhold til dette temaet.³ Det at flere friidrettsgrener, som for eksempel sprint og langdistanseløp, globalt domineres av svarte utøvere er et ømtålig tema. Både i USA og for eksempel i Danmark, har det vært store forskningsinnsatser for å finne ut hvorfor afroamerikanere og kenyanere dominerer i henholdsvis sprint og langdistanse. Søkningen etter funn som kan forklare hvorfor dette er tilfelle signaliserer også betydningen av sport som symbol for nasjonal representasjon.⁴

I mine intervjuer med utøvere, trenere og journalister kommer det fram at mange tror at svarte utøvere har genetiske fordeler som hvite utøvere mangler. Man kunne tenkt seg at dette ville ført til en jakt på talenter som har de "rette" genetiske trekk. I stedet uttrykkes en bekymring for at svarte utøvere dominerer friidretten. Man er bekymret for at idretten ikke produserer "hvite håp" som europeiske ungdommer kan identifisere seg med. I Norge er det en bekymring over at enkelte friidrettsklubber har brukt afrikanere på stafettlag i noen av de mest prestisjefulle vårstafettene. Tidligere var det en regel om at de som skulle representere klubbene i stafetter måtte være i Norge et par måneder i løpet av året. I 2002 ble denne regelen endret på friidrettstinget. Nå er det slik at utlendinger må være i Norge i tre måneder før de kan representere en klubb i et stevne eller en stafett.

Når jeg har spurt folk i norsk friidrett om hvorfor de ikke har noen integrerings- eller antirasistisk profil i forbundet har jeg fått ganske vage svar. Et av svarene er at norsk friidrett har så dårlige vilkår økonomisk og på arenasiden at man har mer enn nok med å følge opp de ungdommene som allerede er med i klubbene. Et annet svar er at idretten anses som integrert på et internasjonalt nivå. Integrasjon forstås her som representasjon; d.v.s. at mange svarte utøvere representerer sine (både "svarte" og "hvite") nasjoner i internasjonale konkurranser. Min foreløpige analyse tilsier at også behovet for å rekruttere hvite håp, å vise at det går an å slå svarte utøvere kan være av betydning for dette manglende fokuset. I et intervju med redaktøren av bladet Friidrett tok jeg opp en artikkel om en norsk kvinnelig sprinter som kom til 100 meter finalen i junior-VM som eneste hvite jente. Titteloppslaget på forsiden av bladet Friidrett, nr. 4, august 2002, var "Lys jente i friidrett" (s. 16-17). Inne i bladet er hun avbildet foran Holmenkollen, det fremste symbolet for norsk storhet i idrett, med en is. Inngressen lyder "Anne Cathrine Bakken kunne gått rett inn i et hvilket som helst norsk folkeeventyr. I stedet fikk hun en stor rolle i et lite sprinteventyr på Jamaica". Introduksjonen til artikkelen følger:

Jeg følte meg veldig hvit, innrømmer Anne Cathrine Bakken. Som eneste ikke-fargede sprinter blant de 16 løperne i de to 100 meterfinalene under verdensmesterskapet for junior, vakte hun berettiget oppsikt. Både der nede og etter at hun kom hjem til Norge. Oppmerksomheten i store norske medier, gjorde at hun oppveide noe av ubalansen vi har sett de senere par årene. Endelig en solskinnshistorie fra friidrettsbanen. Få, om noen, på friidrettsbanen, er så lys i hud og hår og så erkenorsk som 19 år unge frøken Bakken. Derfor tok vi henne til noe av det mest klassiske vi vet om i norsk idrett, nemlig Holmenkollbakken.

Koblingen mellom hvithet, norskhet og nasjonal stolthet kan neppe bli klarere uttrykt enn i dette utdraget fra et lengre intervju med Bakken. Geir Moen hadde en lignende posisjon

tidligere, rundt midten av 1990-tallet da han vant EM og kom til finalen i friidretts-VM i Göteborg. Han ble til stadighet omtalt som det ”hvite håpet” i sprintgrenene som ellers var dominert av svarte utøvere. Jeg intervjuet redaktøren av bladet Friidrett og spurte spesielt om Bakken-oppslaget og mer generelt om fokuset på hvite håp:

Det er klart at det store hvite håpet i sprint både er godt stoff for oss i mediene og at det blir lest. Det er en problemstilling som alle bokstavelig talt ser. Og det er jo oppsiktsvekkende det sist sommer når Bakken var den eneste hvite i finalen. Og så kan du si at hvor viktig er det at vi har et hvitt håp? Altså det er klart at for norsk friidrett så er det på en måte viktig fordi det viser at hvite, som vi tross alt har flest av da, kan ta opp kampen. Og det viser at hvis det er en klubb med bare hvite så skal de ikke gi opp å trene sprintere fordi det går an å komme til finalen. Og jeg bør jo nesten i Friidrett dra fram at det var ei hvit jente mot alle svarte fordi det viser andre unge norske hvite sprintere at det går an. Hvis jeg i Friidrett hadde slått fast, eller fått det dokumentert gjennom forskning eller påstander, at svarte er så mye bedre så ville jo jeg ha gjort det motsatte av å oppmuntre [5.5.03].

Dette sitatet støtter det bredere inntrykk jeg har fått fra intervjuer med utøvere, trenere, journalister og fra mediedekning og deltakelse på friidrettsstevner. Fokuset på rekruttering av nye talenter i kamp med andre, mer, populære idretter, er sentralt og dimensjonen svart-hvit fungerer som en undertekst i dette sosiale landskapet. Mine fem hovedinformanter i friidrett har alle vært på det norske landslaget, og de skiller seg ut med sin ikke-hvit-het.⁵ Den mest sentrale av disse utøverne når det gjelder synlighet i medier og vilje til å bruke sin posisjon i forhold til bredere samfunnsproblemer, er sprinteren John Ertzgaard. Han startet høsten 2000 den såkalte ”negerdebatten” i en riksdekkende tabloidavis. Ertzgaards poeng her var å påpeke at ordet neger var et rasistisk ladet ord, og han ville at folk heller skulle kalle ham afrikaner eller referere til minoriteter i forhold til landbakgrunn. Dette ble starten på en intens debatt. De fleste innlegg fra etniske nordmenn, inkludert et innlegg fra en anerkjent professor i det norske språk, hevdet at ”neger” var et uskyldig ord i Norge.

Ertzgaards trener, som i utgangspunktet mente at neger var et uskyldig ord i norsk sammenheng, hevder han har lært mye av å trene Ertzgaard og hans venn og treningskamerat, Quincy Douglas. Treneren hevder at disse utøverne har gjort ham mer oppmerksom på rasisme og på at ord som oppfattes degraderende ikke skal brukes. I det bredere toppidrettsmiljøet i friidrett er det delte meninger om dette. Noen mener at Ertzgaard og Douglas utnytter sin svarthet og minoritetsposisjon og at de vil ha ”det beste fra begge verdener”. Det refereres her til at de oppfører seg ”svart”, alltid tar kontakt med svarte utøvere på stevner/reiser, og det antydes at de ikke er nok lojale mot det ”norske”. Utøverne selv er opptatt av å ha gode kontakter både til sine respektive minoritetsmiljøer og til etniske nordmenn, både innenfor sin idrett og generelt. De er klar over hvilken posisjon de har i forhold til etniske minoriteter, og legger selv stor vekt på betydningen av positiv medieomtale for innvandrere og minoriteter generelt. De uttrykker et ønske om å bidra til å gjenreise statusen til innvandrere gjennom sin idrettslige karriere.

I forhold til fotball er man i norsk friidrett som nevnt lite offensive når det gjelder eksplisitte mål om integrering og iverksetting av antirasistiske tiltak. Dette kan henge sammen med at fotball tradisjonelt har vært en arbeiderklasseidrett med vekt på solidaritet, mens friidrett i sterkere grad har vært idrett for middelklassen. Friidrett er dessuten en individuell idrett der samholdet innad i laget/klubben er mindre viktig enn individuelle prestasjoner. Det er allikevel en sterk følelse av klubbtilhørighet i norsk friidrett, noe som blant annet uttrykkes ved prestisjen av stafettseire og poeng til de enkelte klubber i regionale og nasjonale mesterskap. Det som er klart er at koblingen mellom hvithet, svarthet, rasestereotyper, og nasjonal identitet, er sammensatt på forskjellige måter i norsk friidrett og i fotball. I begge idretter hadde Norge en storhetstid på begynnelsen/midten av 1990-tallet. I friidrett hadde vi fire-fem utøvere på internasjonalt toppnivå, alle hvite. I fotball hadde vi Drillos, som presterte bedre enn noe annet norsk fotball-lag tidligere. En forskjell mellom disse to idrettene på et globalt nivå, er at det i europeisk friidrett er utbredte ideer om at svarte utøvere er bedre genetisk rustet i noen grener, og at dette oppfattes som et problem i forhold til rekruttering av hvite talenter. Denne ”sannheten” eksisterer på et slags common sense nivå – som noe som ikke trenger å uttales/reflekteres over. Samtidig er det en sterk bevissthet om hvor politisk ukorrekt en slik idé om rasebestemte egenskaper er. Mange i norsk friidrett hevder også at det ikke er noe behov for antirasistiske tiltak eller spesielle integreringstiltak gjennom friidretten nettopp fordi friidrett er en idrett som på et internasjonalt nivå viser at idretten er ”integret”. Det å ikke kjøre spesielle integreringstiltak i norsk sammenheng begrunnes derved ved at idretten er integret rasemessig internasjonalt, og samtidig ved at det er viktig å få fram hvite håp i grener som i årevis er dominert av svarte utøvere.

Basketball: Multikulturalisme som varemerke

Mens man i norsk friidrett på et vis underkommuniserer minoritetsrepresentasjon i Norge ved å vise til ”racial mix” internasjonalt, markedsfører norsk basketball seg på å være en multikulturell, urban og hip sport. Koblingen til USA, hip hop-kultur og NBA er tydelig. Denne koblingen er profilert i offisielle dokumenter og den refereres til som et ideal av mange spillere, ledere og trenere. Norsk basketball forandret struktur da BLNO – den profesjonelle Basketligaen i Norge – ble dannet i 2000. Foruten sportslige krav ble det stilt bestemte økonomiske, profilerings-, organisasjons- og arenamessige krav til lagene i den øverste serien. Blant annet er det et krav om minst to profesjonelle spillere fra utlandet på hvert av BLNO-lagene. I et intervju med lederen av den profesjonelle basketligaen i Norge, Åge Damsgård, understreker han hvordan basketball har funnet en ”ny” identitet i den norske idrettsverdenen:

Vi fant jo tidlig ut at en ting vi ikke kan konkurrere på er å bli den sterkeste ”nasjonalidretten” i Norge hvor de mest populære idrettene har veldig rotfestet grep om mange nordmenn. Begrepet nasjonalidrett er jo absolutt knyttet til ski og skøyter og slike idretter. Vi måtte ta en ny posisjon og vi kan jo ikke ha noe håp om å vinne vår

popularitet gjennom antallet OL-gull vi bringer hjem til landet vårt. De [vinteridrettene] gjentar sin suksess fordi de vinner så mye gull og da styrker det nasjonalfølelsen og alt det der. Og det har ikke vi sjanse til, engang å begynne å håpe og tro på norsk gull i olympiske leker. Så, da måtte vi prøve å finne vår egen identitet og det er det vi har gjort ved å prøve å skape tydelighet rundt dette. Vi ønsker samtidig ikke å være påtrengende [i forhold til den flerkulturelle profilen] i forhold til hva vi representerer. Marco [El Safadi, landslagsspiller] er først og fremst en basketballspiller, han er ikke først og fremst en neger for å bruke det ordet i anførselstegn. Det er klart vi er flerkulturelle. Vi er bevisste på at når vi for eksempel har annonser så prøver vi gjerne å ha med en mørk og en hvit. Ja hvis vi har to spillere så prøver vi å finne fram til miljøer slik at vi får frem begge deler. [20.2.03]

Koblingen til bestemte typer klær og musikk preget av den urbane stilen er uttrykt både i BLNO-strategien og i spillernes egne refleksjoner om sin idrett. Identifikasjonen som basketballspiller dreier seg om mer enn det som skjer på idrettsbanen, og er i større grad enn både fotball og friidrett koblet til en bestemt livsstil og estetikk. Mine basketinformanter påpeker forskjellen mellom dem selv og fotballspillere blant annet ved å vise til klesstil. Koblingen til den amerikanske hip hop og rap-kulturen og det eksplisitte flerkulturelle fokuset i basketballen, er blant årsakene til at toppidrettsutøverne i basketball er mer eksplisitte i sin omtale av rasisme/antirasisme enn de øvrige informantene. Identifikasjonen med svarte idrettshelter er sterk blant flere basketballspillere. Videre ser det å snakke om rasisme i Norge, også innenfor idretten, ut til å bli oppfattet som mindre problematisk i basketmiljøet enn i andre idrettsgrener. Selv om de landslagsaktuelle spillerne jeg snakket med understreket betydningen av positiv omtale av innvandrere i norske medier og la stor vekt på sin egen rolle her, var det også en utbredt skepsis til om dette i seg selv ville endre etniske nordmenns tendens til å plassere etniske minoriteter i ”ikke-norsk” båsen. BLNO har lagt stor vekt på den lokale tilknytningen, og de profesjonelle spillerne (både utenlandske og de norske som er betalt) er engasjert i ulike former for nærmiljøtiltak som basketballskoler, skolefritidsordningen og anti-vold og anti-rasismeprosjekter.⁶

BLNO-klubbene har et sterkt lokalt engasjement og spillerne anses som viktige rollemodeller for ungdom i nærmiljøet. Mange mener at de mørke spillerne er like viktige rollemodeller for minoriteter og majoritet, og både norske spillere med synlig minoritetsbakgrunn og profesjonelle afroamerikanske spillere har høy status. Når det gjelder landslaget, derimot, påpekes det av noen informanter at det anses som et problem om det er for mange spillere med utenlandske navn der. De sier at det er viktig at nordmenn kan identifisere seg med landslaget for at det skal oppnå legitimitet.

Det skal ikke være et norsk landslag med bare utenlandske spillere, spillere med utenlandsk bakgrunn. [Er det et tema? Men du er norsk, er ikke du norsk statsborger da?] Ja, jeg er det. Jeg er ikke noen ordentlig norsk, så liksom... når vi kommer på banen og representerer Norge skal det liksom være flest mulig norske navn på lista. Og det er noe som vi alle må respektere, sånn er det. [Fellesintervju med spillerne på et norsk 1. divisjonslag 18.3.02, spilleren som snakker nå har vært på landslaget]

Den daværende landslagstreneren hevder imidlertid at det ikke har noen betydning hvilken bakgrunn spillerne har så lenge de har norsk statsborgerskap:

Det kan hende folk ville synes det var lettere å identifisere seg med et lag som besto av bare hvite. Men jeg tror det hører mer til historien, jeg tror den opplevelsen folk får av laget er mye viktigere. Jeg tror det norske fotballandslaget, fordi media følger fotballen så tett og du har profiler som Carew, kan hjelpe med å synliggjøre at vi har fått et multietnisk samfunn. Jeg tror ikke folk tenker på Carew som annerledes enn Solskjær fordi de har forskjellig hudfarge. Jeg vet det er mulig jeg er litt naiv, men jeg tror faktisk at hvis personen er født og oppvokst i Norge så betyr ikke hudfargen noe. Jeg håper i alle fall ikke det.. [6.8.03]

Både spillere, trenere og ledere påpeker forskjellen mellom klubb- og landslag i basketball. BLNO-lagene er profesjonelle og har innleide spillere, ofte afroamerikanere på laget. I følge landslagstreneren, som også er trener for et BLNO-lag, har amerikanerne sterk standing i norsk basketball. De blir sett opp til av de andre spillerne og får ofte sentrale roller i lagene. Sette utenfra oppfattes basket av mange som en idrett for utlendinger. Norske spillere med mørk hudfarge assosieres med afroamerikanske spillere og ses lett på som utlendinger.

I forhold til friidrett og fotball som begge lenge har vært sterke fjernsynsidretter⁷, har basketball (som tradisjonelt har fått lite mediedekning) med BLNO utarbeidet et nytt konsept. Det flerkulturelle har vært i fokus og linken til NBA i USA har blitt etablert i folks bevissthet. BLNO greide i oppstarten å oppnå en svært god avtale med riksdekkende TV2 om å dekke mange kamper. Tilskuerantallet ble ikke så høyt som forventet, og TV måtte droppe denne avtalen etter hvert. Likevel er basketball en av de idretter som i Norge i dag rekrutterer mange barn og unge. Det urbane, flerkulturelle fokuset koblet med musikk og hip hop kultur er en vesentlig årsak til at idretten tiltrekker seg både hvite og ikke-hvite barn og unge i de største norske byene.

Selv om det er ulike meninger om fokus og stjernedyrkelse blant spillere, trenere og ledere, har flere norske eliteutøvere i basketball de siste årene fått en kjendisstatus utover idrettskarrieren. Spillere som Marco El Safadi har blitt kjent både gjennom New Page prosjektet og gjennom å stille opp i realityserien Robinsonekspedisjonen. En annen landslags-spiller, Orji Okoroafor, deltok i en annen reality serie, sangkonkurransen Idol. Han kom langt og var blant de 10 finalistene. Gjennom serien, som gikk i mange uker, ble seerne godt introdusert for deltakerne. Okoroafor mener selv at hans deltakelse i Idol har vært viktigere enn hans idrettskarriere når det gjelder å skape et positivt image av etniske minoriteter i den norske offentligheten. Jeg spør ham om han er enig i at det er viktig med flere ikke-hvite personer i offentligheten:

Det jeg tenker om det er at, sånn som jeg ser mye i media og aviser om at hver gang det skjer noe så er det alltid noe negativt om en utlending som har stukket ned en eller annen eller en utlending som har ranet eller en utlending som har et eller annet. Jeg føler jeg at de drar alle disse gjennom en kam. Det er mange minoritetsgrupper

her men du kan ikke si det folkeslaget der for da blir det å utpeke noen. Så på en måte så føler jeg at vi utlendinger vi er på en måte en familie, ikke sant. Og vi må representere hverandre best mulig. Per i dag så har det ikke vært noen som har vært en positiv rollemodell når det gjelder det her i Norge. Eller det har vært John Carew, John Ertzgaard, Pa-Modou Kah som spiller på Vålerenga og det er veldig bra. Men de har liksom ikke fått den glansen som gjør at folk kan bli kjent med dem og høre dem snakke og se hvordan de virkelig er. Det er liksom det at de spiller fotball og that's it. Det har vært noen intervjuer men du får liksom ikke bli kjent med dem. På den måten der synes jeg det egentlig er ganske fantastisk at jeg kom så langt som jeg gjorde i Idol. Det at folk ser at ikke alle utlendinger er like, at det er utlendinger her som er sånn som de der, gode, gode godguttene som bestemor liker så godt, ikke sant. [8.5.03]

På mange måter legger den profesjonelle basketligaen opp til å dyrke stjernestatusen blant spillerne, og lederen av basketligaen var svært fornøyd med den ekstra markedsføringen man fikk gjennom Orjis Idoldeltakelse. Andre, trenere og ledere, er skeptiske fordi de mener det tar fokuset vekk fra idretten.

”En ny type idrettsutøvere”

I starten av mitt tredje møte med en av hovedinformantene i friidrett, en sprinter, sa han ”det er jo en ny type idrettsutøver som har kommet fram i søkelyset de siste femten årene”. Han viste her til tidspunktet, midt på 1980-tallet, når den første fargede friidrettsutøveren, Robert Ekpete, vant gull for Norge. Den gang ble Ekpete intervjuet på direkten av en av NRKs mest profilerte sportsjournalister som spurte: ”Hvor kommer du fra?” Ekpete svarte på trønderdialekt og viste til bygda han var vokst opp i. Journalisten gjentok spørsmålet flere ganger, og Ekpete ga samme svar.

I 2004 ville dette ikke ha skjedd, men ideer om svarthet, hvithet, tilhørighet og rasebestemte prestasjoner florerer fortsatt innenfor idrettsverdenen og utenfor. Mens slike ideer tidligere nok ble snakket mer åpent om, er de i dag en del av den tause kunnskapen som strukturerer måten både tilskuere og utøvere gir mening til og tolker prestasjoner, tilhørighet og identitet. I det flerkulturelle Norge er noen temaer det tidligere ble snakket åpent om blitt tabuifisert. Dette betyr ikke at de ikke er like sentrale i tolkningen av idrettsprestasjoner og tilhørighet. Mine data viser for eksempel at det også i Norge har vært flere tilfeller der ikke-hvite utøvere har blitt omtalt som norske når de har gjort det bra for Norge, mens de har blitt omtalt som for eksempel norsk-afrikanere når det har vært oppslag om doping eller andre handlinger som oppfattes som negative.

Et hovedinntrykk fra intervjuene med topputøverne er likevel at de mener det er mindre rasisme og problemer mellom etniske grupper i Norge enn i andre land. Dette er et interessant funn, ikke minst fordi det støtter en generell trend i det norske samfunnet der rasismetemaet har vært svært ømtålig. Det har vært en klar tendens til å fokusere på rasisme i tilfeller hvor ekstremister og nynazister har stått for volden. Når forskere og andre har for-

søkt å ta opp strukturell eller kulturell rasisme i Norge, har dette ofte blitt møtt med sterke motreaksjoner. Når utøverne hevder det er mindre rasisme i Norge enn i andre land har nok dette sammenheng med egen erfaring. De hevder at de selv aldri har blitt utsatt for det – bortsett fra slengbemerkinger fra fulle folk og kanskje noen eldre mennesker som ”ikke vet bedre”. Det er typisk at de kjenner andre som er blitt utsatt for rasisme, og at deres egne gode idrettsprestasjoner fra barnsben av anses som en grunn til at de selv har blitt forskånet. Solidariteten med andre med synlig minoritetsbakgrunn varierer, men så godt som alle utøverne mener det er svært viktig at de kan stå fram som positive eksempler på minoriteter i norske medier.

Utøvernes oppfatning av å bidra til å endre et negativt mediebilde av etniske minoriteter (dominert av fokus på kriminelle innvandrergjenger og jenter som blir utsatt for tvangsekteskap) er sterk. I det bredere datamaterialet er det noen temaer som går igjen i forhold til temaet rollemodeller. Utøverne understreker at de ønsker å være gode rollemodeller for minoritetsungdom men også for etnisk norsk ungdom. De peker på at slektninger, mennesker med samme minoritetsbakgrunn, og innvandrere generelt ser på dem som positive representanter for minoriteter i Norge.

Det uttrykte ønsket om å motbevise eller oppveie for negative bilder av minoriteter i den norske offentligheten er et ønske som typisk oppstår blant andre generasjons innvandrere. I mitt doktorgradsarbeid (Andersson 2000) som var basert på en komparativ studie av tre ungdomsmiljøer på midten av 1990-tallet, kom det fram at svært mange ungdommer så seg selv som rollemodeller for fremtidige generasjoner av barn med etnisk minoritetsbakgrunn. Gjennom studier, idrett, frivillig arbeid ville ungdommene bidra til å endre negative stereotypier om innvandrere i Norge.

Som samfunnsarena anses i dag idretten som en av de beste for integrering av innvandrere. En grunn for dette er at idretten anses som en arena der det er prestasjoner som teller, og der hudfarge, etnisk, eller religiøs bakgrunn per definisjon ikke skal bety noe. Disse idealistiske målsettingene er ikke unike for idretten, men det ser ut til at de anses som mer oppnåelige i idrett enn på andre samfunnsarenaer. Dette kan tyde på at idrettsforbundet sentralt har lyktes i å markedsføre idretten som en god integreringsarena, som igjen bidrar til at idretten får tilført statlige integreringsmidler. Samtidig som idrett markedsføres som en god integreringsarena, er idrett og idrettsprestasjoner blant de viktigste symboler på nasjonal identitet. Idrett på toppnivå handler om å representere nasjonen både innad og utad. Mine data antyder at ikke alle toppidrettsutøvere med synlige minoritetsbakgrunn anses som like gode representanter for Norge. Både utøvere, trenere og journalister legger vekt på grader av svarthet og hvithet når det gjelder aksept som rollemodeller. For eksempel mener mange at Pa-Modou Kah som er ”helafrikaner” har større effekt som rollemodell enn for eksempel John Carew, som er lysere og bare halvt afrikansk. Mens Kah av denne grunn anses som et sentralt forbilde for synlige minoriteter, er flere skeptisk til ham som rollemodell for etniske nordmenn. Argumentet her er at han etter deres oppfatning ikke snakker godt nok norsk. Kah er og fremstår som en arbeiderklassegutt fra indre Oslo, fra et område som er dominert av etniske minoriteter.

I et intervju med representanter for organisasjonen Afrikan Youth (som har brukt tre svarte idrettsutøvere som representanter i sin brosjyre ”svarting”) tas relasjonene mellom idrett og samfunn opp:

... men det samme tenkte jeg på det med første generasjon av idrettsutøvere eller andre svarte personer som er synlige i den norske offentligheten. Det har vært så utrolig få. Mange innenfor Afrikan Youth miljøet og innenfor litt yngre miljøer, mange føler at de er Uncle Toms. Skjønner du hva jeg mener? Fordi at de ikke, det er ikke så mye opprør, og veldig sånn gode tendenser med norske myndigheter og hele den greia der. De sier ikke så mye, men det er veldig mye den samme greia at de ville ikke overleve hvis de hadde gjort det. Mange hadde ikke klart å komme til de posisjonene de har hvis de hadde gjort det. [07.05.03]

Det som her tas opp, og tas opp på ulike måter i mine data, er hvilke rammer man må forholde seg til innenfor toppidretten og bredere, som en god representant for minoriteter i Norge. ”Uncle Tom”-analogien tilsvarer uttrykk som ”neger light”, ”overintegret”, ”hvitning” – uttrykk som i mange minoritetsmiljøer viser til tilpasning på majoritetens premisser. Samtidig viser disse uttrykkene til at spekteret av mulige uttrykk eller strategier er begrensede når man samtidig ønsker å representere minoriteter på en positiv måte i offentligheten. Tommie Smith og John Carlos, de to svarte sprinterne som reiste knyttnevene under seiersseremonien i de olympiske leker i Mexico i 1968, har for ettertiden blitt stående som store helter i den svarte amerikanske befolkningen. Konsekvensen for de to, etter at de viste Black Power hilsenen til en hel verden, var imidlertid utestenging fra landslaget og kritikk fra andre utøvere på landslaget. Andre svarte utøvere følte at Smith og Carlos ødela det gode imageet svarte utøvere hadde bygd opp gjennom lang tid. Fra andre hold ble de kritisert fordi deres handlinger bidro til å rette oppmerksomheten bort fra amerikansk eksellens på idrettsbanen og mot urettferdighet og fraksjonering innad i det amerikanske samfunnet.

Slike spenninger mellom ideell representasjon av nasjon og reelle konflikter og spenninger innad i nasjonen er kanskje enda mer aktuelle i dagens flerkulturelle europeiske nasjonalstater. Hedetofts påpekning av hvordan demokratiske nasjonalstater har forsøkt å skille politikk og sport men sjelden har lyktes med det uttrykker denne spenningen mellom idrett som en ren arena for nasjonal representasjon og samfunnet for øvrig. Hans påpekning av at sportsmennesker blir konstruert som de praktiske ekstensialister av nasjonal identitet og som om de har internalisert nasjonen ”wholeheartedly” viser til de krav som stilles til idrettsutøvere. I de tilfelle denne implisitte rammen brytes, som i tilfellet med Smith og Carlos i 1968, eller som i tilfellet med John Ertzgaard og negerdebatten i Norge i 2000, åpnes det for nye fortolkninger, kritikk av bestemte føringer for nasjonal identitet og forsvar av det etablerte. Utøvere som risikerer å sette spørsmålstegn med hittil tatt for gitte forestillinger om hva som er en god nasjonal representant risikerer kritikk og motstand. Ingen av mine informanter har uttalt seg i medier om rasisme innad i sin idrett eller i idretten generelt i Norge. Når jeg spør nærmere om dette kommer det fram at hvis de hadde gjort det vet de at dette ville ha blitt oppfattet negativt. De er imidlertid opptatt

av sin rolle som positive forbilder for minoriteter, og det kan være slik at dette er det de kan si/gjøre/være opptatt av uten å risikere noe i Norge i dag. Som Orji Okoroafor påpeker om betydningen av at folk ble kjent med ham som Idol-deltaker: ”at de liksom ser at det er utlendinger her som er sånn som de der gode, gode godguttene som bestemor liker så godt”.

Samtidig som det er mange fellestrekk mellom utøverne i de tre idrettene jeg har fokusert på, er det også forskjeller. Fellestrekene har med forståelsen av norskheten og rammene for det flerkulturelle som eksisterer innenfor idretten og samfunnet for øvrig. Forskjellene er i stor grad knyttet til de enkelte idretters nasjonale og internasjonale historie, og spesielt til de positive og negative forestillinger som knyttes til rase, nasjon og etnisitet i den enkelte idrett. Mens vi har sett at man i fotballverdenen de siste årene har blitt mer oppmerksom på antirasisme og integrering av minoriteter, er dette et slags utgangspunkt for dannelsen av den profesjonelle basketligaen i Norge. Koblingen til NBA, hip hop kulturen og svarte stjerner oppfattes her som en fordel, og ikke en ulempe. Man trekker på en bredere kulturell trend som gjør det lettere å få oppmerksomhet og å rekruttere barn og ungdom. Det antirasistiske og flerkulturelle budskapet er en del av denne pakken, og de amerikanske profesjonelle spillerne i BLNO-klubbene har sterk innflytelse som rollemodeller. I friidretten derimot er det en grunnleggende ambivalens knyttet til disse temaene. Bekymringen for at svarte utøvere dominerer sentrale grener som sprint og langdistanseløp for menn genererer en søken etter ”hvite håp” som kan vise at det er mulig også for hvite mennesker å bli verdensstjerner i disse disiplinene. På grunn av den sterke dominansen av svarte utøvere i internasjonal friidrett anses idretten som integrert på et internasjonalt nivå. Rasisme, på den måten vi har sett det på fotballarenaen, anses som utelukket som en mulighet i internasjonale konkurranser – og man har ingen uttalte nasjonale ambisjoner om antirasisme og/eller integrering av minoriteter.

Så lenge minoritetsutøvere representerer nasjonen godt idrettslig og som positive forbilder for barn/unge er det få som stiller spørsmålsteget ved deres norskhet. Hvis tradisjonelle og utbredte forestillinger om norsk identitet og hva det tilsier å være norsk utfordres, eller med Hedetofts ord – hvis idrettutøverne ikke oppfattes som at de har internalisert norskheten ”wholeheartedly”, blir det vanskeligere. I dag er vi antakelig i en fase der det fortsatt er lite rom for kritikk innenfor idrettsmiljøene. Det har vært vanskelig å ta opp rasisme innad i idretten, men det ser ut til at dette nå er i ferd med å endre seg. Robbie Russell-saken fra mai 2004 har muligens fungert som en ”åpner” for andre som har vært utsatt for rasisme. Fordi Russell så tydelig ga rasisme et ansikt og ga uttrykk for hvor sårbart dette var for ham, kan dette ha bidratt til andre opplever det som mindre belastende å stå fram med sine historier. John Ertzgaards kritikk av nordmenns bruk av negerbegrepet har fungert på en lignende måte. Selv om vi har sett at toppidrettsutøvere har påpekt rasisme og kritisert tendenser i den norske kulturen, er det kanskje mer betegnende at det selv i basketball, den mest flerkulturelle idretten av de jeg har studert, fortsatt uttrykkes skepsis i forhold til at nasjonen representeres av nordmenn med utenlandsk-klingende navn. Denne skepsisen er ikke et uttrykk for de forestillinger om nordmenn og ikke-nordmenn som dominerer innenfor klubbmiljøet – men et uttrykk for bredere samfunnstendenser som tilsier at norskhet fortsatt i sterk grad er koblet til hvithet og etnisk norsk-klingende navn.

Noter

- 1 Mens de fleste idrettsgrener var segregerte fram til 1950- og 1960-tallet, med egne svarte og hvite serier, var det perioder med unntak i enkelte grener som for eksempel boksing. Her fikk noen svarte bokserere delta fra begynnelsen av 1900-tallet, men da under bestemte forutsetninger. Mens Muhammad Ali på 1960-tallet kunne bruke sin heltstatus politisk som støtte for Black Muslim-bevegelsen, ble Jack Johnson (som var ”verdensmester” i tungvektsboksing og ikke spesielt politisk engasjert) på 1910-20-tallet kritisert fordi han omga seg med hvite kvinner. Den neste svarte tungvekstmesteren som fikk slippe til etter Johnson ble nøye instruert om hvordan han ikke måtte utfordre den hvite majoriteten i USA.
- 2 Datamaterialet er bredt og inkluderer samtaler, intervjuer, medieomtale og observasjonsdata fra stevner/kamper. Hovedinformantene er elleve utøvere på elitenivå i sine respektive idretter. Det øvrige datamaterialet er konstruert rundt disse informantene, men ikke begrenset til dette. Forskningen har vært eksplorerende, på den måten at når nye temaer har dukket opp har jeg fulgt disse. Jeg har hatt flere samtaler med hovedinformantene, og noen av dem har jeg hatt mer kontakt med enn andre. Prosjektet er inspirert av funn fra doktorgradsarbeidet mitt, og jeg har holdt kontakten med flere nøkkelinformanter siden midten av 1990-tallet.
- 3 Det er fem friidrettsutøvere blant mine elleve hovedinformanter. Jeg har hatt mye kontakt med noen av dem. Jeg har også intervjuet trenere, ledere og journalister med god kjennskap til norsk friidrett.
- 4 Det økonomiske aspektet, konstruksjonen av idrettshelter som identifikasjonssymboler for ulike segmenter av befolkningen for å selge produkter, er antakelig minst like viktig i denne sammenhengen.
- 5 To av dem er adoptert, tre av dem har en hvit og en svart forelder. Alle er vokst opp i Norge.
- 6 New Page er det mest profilerte tiltaket. Prosjektet New Page Bergen ble startet av Ulriken Eagles i Bergen i 2000. En av de mest kjente norske spillerne, Marco El Safadi, ble engasjert i prosjektet på lokalt plan i Bergen. Etter hvert ble prosjektet utvidet til flere klubber og våren 2002 ble New Page Norge etablert. En hovedmålsetning i dette prosjektet er forebyggende arbeid i forhold til ungdom med ulik bakgrunn og problematikk; som rus, vold, skoleskulk og vanskelige familieforhold.
- 7 Når det gjelder friidrett er det de store europeiske stevnene, og ikke lokale mesterskap som fanger tilskuere.

Litteratur

Allison, L. (1998). *Biology, Ideology and Sport. Taking Sport Seriously*. L. Allison. Aachen, Meyer & Meyer Sport: 135-154.

- Andersson, M. (2000). "All five fingers are not the same" : identity work among ethnic minority youth in an urban Norwegian context. Bergen, Centre for Social Science Research University of Bergen.
- Back, L., T. Crabbe, et al. (1999). "Beyond the racist/hooligan couplet: race, social theory and football culture." *British Journal of Sociology* 50(3): 419-442.
- Back, L., T. Crabbe, et al. (2001). *The changing face of football : racism, identity and multiculturalism in the English game*. Oxford, Berg.
- Bak, R. (1998). *Joe Louis. The Great Black Hope*. New York, Da Capo Press.
- Bale, J. and M. Cronin, Eds. (2003). *Sport and Postcolonialism*. Oxford, Berg.
- Berg Eriksen, T., A. Hompland, et al. (2003). *Et lite land i verden. 1950-2000. Bind VI av Norsk Idèhistorie*. Oslo, Aschehoug.
- Carrington, B. and I. McDonald (2001). Introduction: 'Race', sport and British society. 'Race', *Sport and Society*. B. Carrington and I. McDonald. London, Routledge: 1-26.
- Cashmore, E. (1982). *Black Sportsmen*. London, Routledge & Kegan Paul.
- Dauncey, H. and G. Hare (1998). "Introduction: France and France 98." *Culture, Sport, Society* 1 No. 2: 1-14.
- Early, G. (1998). Performance and reality. Race, sports and the modern world. *The Nation*.
- Entine, J. (2000). *Taboo. Why black athletes dominate sports and why we're afraid to talk about it*. New York, Public Affairs.
- Gilroy, P. (1993). *The Black Atlantic : modernity and double consciousness*. London, Verso.
- Gilroy, P. (2000). *Between Camps. Nations, Cultures and the Allure of Race*. London, Penguin Books.
- Goksøyr, M. (1995). Our games – our virtues? National sports as symbols: a discussion of idealtypes. *Sports as symbol, symbols in sport: proceedings of the 3rd ISHPES Congress 1994*. F. v. d. Merve. Cape Town.
- Hartmann, D. (1998). *Golden Ghettos: Rethinking the Relationships between Sport and Race in American Culture*. University of Minnesota.
- Hartmann, D. (2003). "What can we learn from sport if we take sport seriously as a racial force? Lessons from C.L.R. James's *Beyond a Boundary*." *Ethnic and Racial Studies* Vol. 26, No. 3(3): 451-483.
- Hedetoft, U. (2003). *The Global Turn. National Encounters with the World*. Aalborg, Aalborg University Press.
- Hoberman, J. M. (1997). *Darwin's athletes : how sport has damaged black America and preserved the myth of race*. Boston, Houghton Mifflin.
- Jackson, S. J. (1998). "A twist of race: Ben Johnson and the Canadian crisis of racial and national identity." *Sociology of Sport Journal* 15(1): 21-40.
- Jarvie, G. and I. Reid (1997). "Race relations, sociology of sport and the new politics of race and racism." *Leisure Studies* 16 No. 4: 211-219.
- Klausen, A. M., Ed. (1999). *Olympic games as performance and public event : the case of the XVII Winter Olympic Games in Norway*. New York, Berghahn Books.
- Olstad, F. (1987). *Norsk idretts historie : forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*. Oslo, Aschehoug.

Remnick, D. (2000). *King of the World. Muhammad Ali and the Rise of an American Hero*. London, Picador.

Shropshire, K. L. (1996). *In Black and White. Race and Sports in America*. New York, New York University Press.